

Az újszász-szegedi választóvonal.

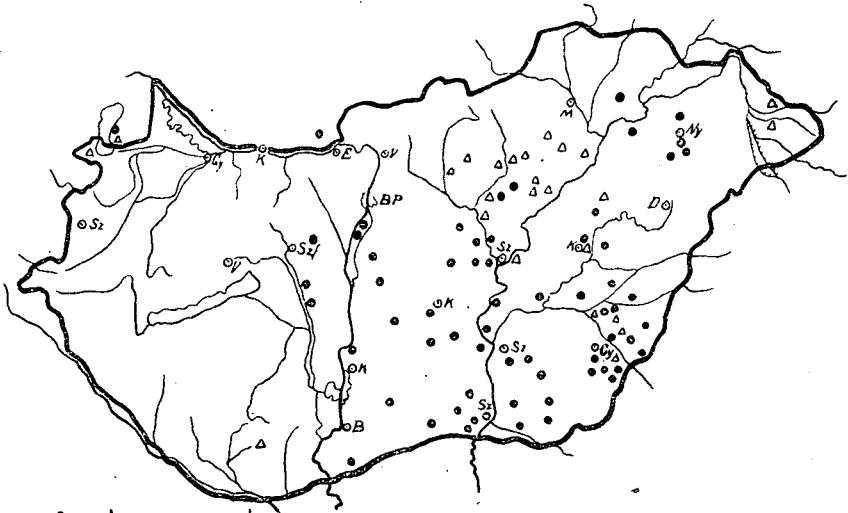
A köznapi és hivatalos nyelvhasználatban manap is gyakran emlegetik „Tiszántúlt“, meg „Duna-Tizsaközét“. Ez az elnevezés és megkülönböztetés azokba az időkbe nyúlik vissza, mikor még a folyókat tekintették a legbiztosabb földrajzi vonalaknak s a folyók szerint jelölték ki — az akkor természetesnek tekintett — vidékek határait.

Hogy azonban az ilyen primitív megkülönböztetés és elnevezés mennyire természetellenes és ennélfogva milyen gyakran kerül összeütközésbe önmagával a használatban, arra feltűnő példa, hogy az idei késő téli fagyok alkalmával általában, a „Tiszántúlt“ jelölték meg a fagykárok által legjobban sújtott vidéknek, holott bizony Hevesmegye a Tisza jobb partján is teljes mértékben szenvedett a fagyoktól.

Ilyenféle esetek napról-napra adódnak s arra hívják fel a figyelmet, hogy — mondjuk, ma már — nem tekinthető természetesnek a Tiszántúl és a Duna-Tizsaköze megkülönböztetése. A szakember régóta tudja, hogy a Tisza sem földtanilag, sem klimatikailag, sem talajtanilag, sem élettudományilag nem határvonal; a térképen kínálkozhat még olyan feltűnő határvonalnak, a természetben éppen ellenkezőleg összekötő szerepet játszott a multban is és játszik napjainkban is.

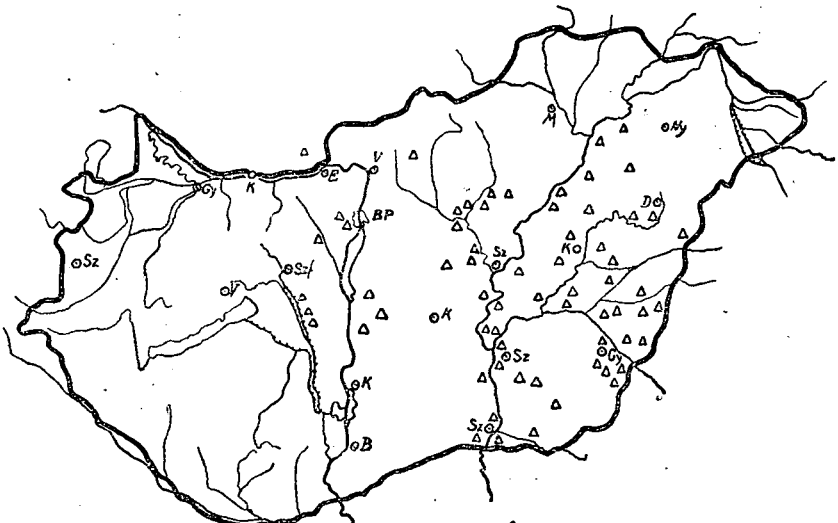
A Föld és Ember VII. évfolyamában megjelent: Magyarország életföldrajzi térképe című cikkemben térképen is feltüntettem azt a két vonalat, melyek az Alföld csonkamagyarországi területén a három — mai tudásunk szerint is természetesnek mondható — vidéket elválasztják. Ezek közül a debreceni vonallal, mely a Nyírséget nyugatról határolja, nem kell részletesebben foglalkoznunk, mert a Nyírség mai földrajzi ismereteink szerint is természetes tájegység.

Annál inkább feltűnhetett azonban említett cikkemhez mellékelt térképen az újszász-szegedi vonal, mely a Középtisza-vidéket választja el a Középdunavidéktől. Ezzel a vonallal tu-

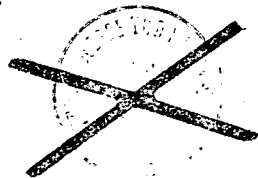
• *Campborosma ovata*
▲ *Peucedanum officinale* MACYARORSZÁG
elterjedése csonka területén.

1. ábra.

▲ *Statice Cmelini* MACYARORSZÁG
elterjedése csonka területén.

2. ábra.

lajdonképpen azt a határvonalat akartam megadni, mely mai tudásunk szerint alkalmas a régebben használt tiszai választóvonal helyettesítésére. Az újszász-szegedi vonal tulajdonképpen a közép-dunai homokterület és a tiszai kötött talajok határvonala. Hogy ez a vonal mennyire fontos életföldrajzi tekintetben és egyedül alkalmas a mesterségesen erőltetett tiszai vonal pótlására, azt alább kifejtendő példával kívánom itt bizonyítani.

A régebbi hazai florisztikai munkák sziki növényeink talajigényét kimerítettnek vélték a „sziki“ jelzővel. Olyan kis területen, mint az Alföld, ez elegendőnek is látszott. Újabb időben azonban, mióta a talajkutatás Magyarországon is felleldült és eredményei között szerepel az is, hogy a homoki szikesek lényegesen különböznek az agyagos talajok szikeseitől, felmerült az a probléma, hogy a sziki növények elterjedését mennyiben befolyásolja a kétféle szik.

Az 1926. évben a földművelésügyi miniszter megbízásából végzett alföldi sziki felvételek eddig kiadott botanikai előzetes jelentései már alkalmasnak bizonyultak arra, hogy ezt a problémát megközelíthessük. Ezek a felvételi előzetes jelentések *Boros* Ádám, *Jávorka* Sándor, *Lengyel* Géza, *Magyar* Pál, *Moesz* Gusztáv, *Rapaics* Raymund és *Zsák* Zoltán megfigyeléseiről számolnak be. Az előzetes felvétel adatait kiegészítettem a Nemzeti Múzeum növénytárának herbáriumi adataival, melyeket *Jávorka* Sándor volt szíves rendelkezésemre bocsátani. Ilyen módon sikerült kilenc sziki növényünk elterjedését térképileg feltüntetni.

A mellékelt térképek adatai alapján kiderül elsősorban az, hogy van olyan sziki növényünk is, amelyik az ország minden szikes területén előfordul. Ezek közül a térkép a bárányparéj (*Camphorosma ovatum*) terjedési adatait tünteti fel. (1. ábra.) Ez a sziki növényünk a magasabb szódatartalmú, úgynevezett vadsziken üt tanyát, mely kopárságával tűnik szembe a szikes területeken. Hogy azonban a szikes talaj kötöttebb-e, avagy homokos, e tekintetben nem válogat. Éppen ezért a bárányparéj terjedésében az újszász-szegedi vonal nem határvonal.

Az elterjedésükben tanulmányozott sziki növények közül a bárányparéjhoz leginkább a sziki lapu (*Statice Gmelini*) hasonló terjedési viszonyok dolgában. (2. ábra.) Ámde a sziki lapu nem a vadszik növénye, hanem a kissé televényesebb és kevésbbé

szódás szikpadé, szóval olyan formációé, mely a homoki szikeseken nem játszik nagy szerepet. Egyetlen pillantás a térképre meggyőz arról, hogy a sziki lapu a kimondottan homoki területeken hiányzik. Előfordul ugyan a Középdunavidéken is, de csak ott, ahol a talaj kötöttebb. Ennélfogva az újszász-szegedi vonal a sziki lapu terjedési térképén már szerepet kap: a tiszavidéki terjedési területnek nyugati határvonala.

Körülbelül hasonló a jelentősége az újszász-szegedi vonalnak más szikpadi növények elterjedésében is, minők például a bodorka néven ismert sziki herék, melyek közül egyik térképünk a *Trifolium parviflorum* terjedési adatait tünteti föl. (3. ábra.)

Hogy azonban nemcsak a szikpad növényei között vannak olyanok, melyek érzékenyek a talaj kötöttsége iránt, arra a mellékelt térképi adatok közül a *Kochia prostrata* és a *Beckmannia eruciformis* szolgáltatnak példákat. (4., 5. ábra.) A *Kochia prostrata* a vadszik növénye, gyakran ugyanott található, ahol a bárányparéj. De csak kötött talajon. A homokra még véletlenül sem téved a vadsziken sem. Mivel pedig a tiszai kötött talajok területe nagy darabon folytatódik a Tisza jobb partján is, a *Kochia prostrata* is épen úgy előnyomul az újszász-szegedi vonalig, ott azonban éppen úgy elmarad, mint a tiszai szikések egyéb jellemző növénye.

A hernyócincor (*Beckmannia eruciformis*) tulajdonképpen nem sziki növény. Nagyon gyakori ugyan a tiszai szikes területeken, de csak a vizes laposokban. Ámde e laposok talaja itt savanyú és egyáltalában nem szódás. Nem is lehet másutt találni a hernyócincort, mint savanyú réti agyagon. Ahol csak nyoma mutatkozik a szódának, ott híre-hamva sincs a hernyócincornak. Épen mert a tiszai kötött szikes területek laposai feltűnően savanyúak, a hernyócincor is feltűnő kapcsolatot mutat a Tiszavidékhez s terjedésében jellemző határ az újszász-szegedi vonal.

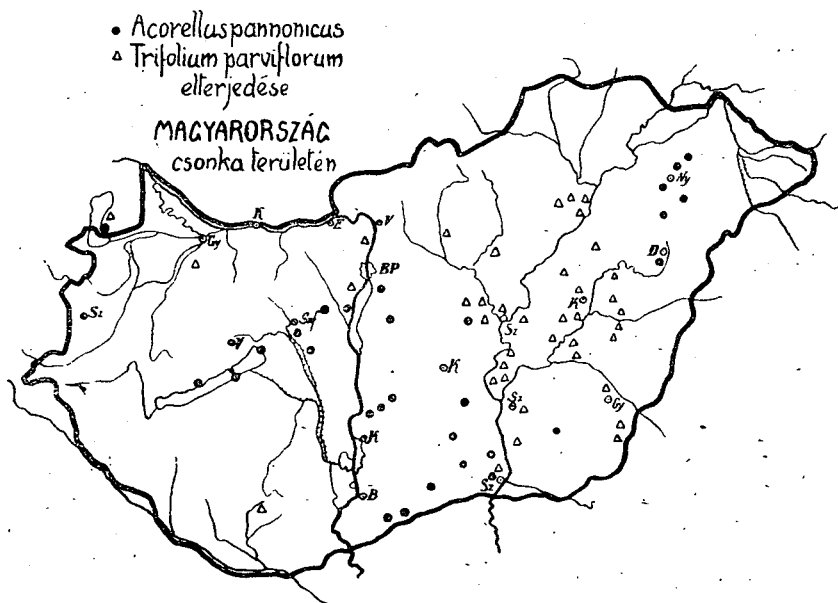
A tiszavidéki szikések jellemző növényei közül még a sziki kocsord (*Peucedanum officinale*) (1. ábra) terjedési adatait találjuk egyik mellékelt térképen. Ez a szikpad legmagasabb kórója, de nem olyan gyakori, mint a szikpad kisebb növényei. Lehet, hogy éppen azért ritkább, mert a legelső állat tönkre teszi, ezért csak ott maradt meg, ahol a szikest kaszálónak használják. Ha azonban mai alföldi terjedését tekintjük, az is nagyon feltűnő, hogy

a sziki kocsord éppen azokon a szikeseken található, ahol a legjobb és már gyengén savanyú, vagy közömbös kémhatású talajfoltokat erdő vagy legalább töviskés borítja. Valószínű, hogy ilyen szikes területeken vastag talajréteg nem gátolja fejlődésében a gyökérzetet s ezért verhet tanyát a szikpadon a sziki kocsord, a szikpad mellett pedig a termősziken az erdő.

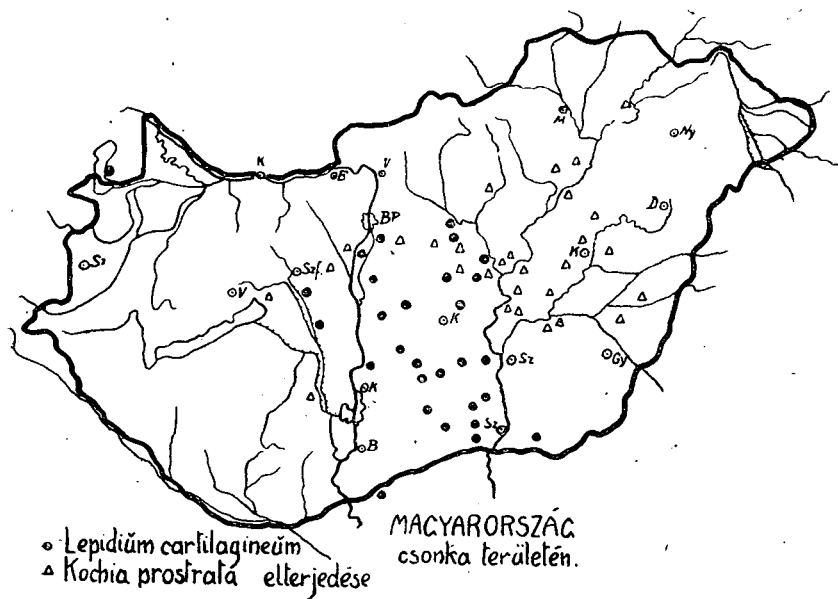
Ezekben az esetekben nyugati határ az újszász-szegedi vonal, a tiszavidéki kötött talajok növényeinek terjedési határvonala a Tisza jobb partján.

Semmivel sem kisebb azonban az újszász-szegedi vonal jelentősége a homoki növények terjedésében keleti irányban. A tanulmányozott sziki növények közül a homoki szikeseket legjobban jellemzi a sziki zsásza (*Lepidium cartilagineum*) (4. ábra), mely nagyon feltűnő jelenség szép fehér virágzatával és sötétzöld, vastag leveleivel a középdunai homoki szikeseken. A vadszik növénye, ott nő, ahol nyáron egészen növénytelen a talaj a sok, többnyire ki is virágzó szódától. De szigorúan ragaszkodik a homokhoz, a Középtiszavidéken hiányzik, keleti terjedési határa az újszász-szegedi vonal. Két különös jelenség is szembe ötlik azonban a terjedésében a térképen. Egyik, hogy a Nyírségen hiányzik, noha a nyírségi homokon sok szikes terület ismerünk. Ennek talán klimai magyarázata van. Másik feltűnő jelenség a sziki zsásza alföldi terjedésében, hogy alkalmilag megjelenik a Tisza bal partján is. Így találta *Thaisz Lajos Makó* mellett. Ez meg azt mutatja, hogy a sziki zsásza terjedési területe nagyobbítására törekszik az Alföldön, de keletre útját állja az újszász-szegedi vonal, melyen túl a homokon is csak átmenetileg üthet tanyát egy-egy eltévedt példány, de az állandó megtelepedés még a homokon sem sikerül e növénynek az újszász-szegedi vonaltól keletre.

Hogy a sziki zsásza eme terjedési akadályja nem vonatkozik a többi homoki sziki növényünkre is, arra az *Acorellus pannonicus* és a sziki cickóró (*Achillea asplenifolia*) szolgálnak feltűnő példával a tanulmányozott növények közül. (5. ábra.) Az *Acorellus pannonicus* a szikes tavak hullámterének rövidlétű, apró, sásféle növénye. A tiszai kötött talajokat elkerüli, de az alföldi szikes homokpartokon mindenütt jól érzi magát, minélfogva nemcsak a Nyírségen terjed, hanem a Középtiszavidék kisebb homokszigetein is. Ugyanezt kell mondanunk a sziki cickóróról is. Ez a homoki szikes rétek rózsás virágú növénye, de állandó lakója ezeknek a formációknak a Tisza bal partján is.

3. ábra.

4. ábra.

Az újszász-szegedi vonal a két utóbbi növény terjedésében természetesen nem olyan fontos, mint például a sziki zászsaében, de azért nem is egészen jelentéktelen, mert hiszen az újszász-szegedi vonaltól keletre — a Nyírségtől eltekintve — csak kisebb és szórványs homokszigetek vannak s így a homoki növény ott csak alárendelt szerephez juthat.

Ami példát itt az újszász-szegedi vonal életföldrajzi fontosságának magyarázatára elmondtam, az eléggé távol áll a mezőgazdaságtól, de mert a növények terjedésében általános

5. ábra.

szabályszerűségek is vannak, kétségtelen, hogy az ember életében szerepet játszó növények és éppen a természetett növények köréből is könnyű lesz a párhuzamokat megtalálni. Talaj, növény, klíma és ember annyiféleképpen kapcsolódik a földrajzi jelenségekben, hogy egyiknek terjedésében mutatkozó szabályszerűségek okvetlenül megnyilatkoznak a másikéban is. Az újszász-szegedi vonal tulajdonképpen leginkább talajtani szempontból mondható feltűnőnek. Ámde a talaj számtalan életföldrajzi hatásánál fogva általános földrajzi jelentőséget nyer s elsősorban van hivatva arra, hogy a nagyon is primitív „Tiszántúl” és „Duna-Tiszaköze” fogalmak helyére illő Középtiszavidék és Középdunavidék egyedül alkalmas választóvonalak legyenek.

Rapaics Raymund.